

Bij de foto: Ingebruikname van het gebouw van de Theologische Hogeschool aan de Broederweg, september 1946. [lees verder op pag. 3]

nr. 58, juni 2023

IN DIT NUMMER:

Sluiting Broederweg 15

Gedenkboek Jenó Sebestyén

Onderwijsarchieven

...adc **etera**

*...adcetera is een uitgave van het Archief-
en Documentatiecentrum van de
Nederlandse Gereformeerde Kerken*

colofon

...adcetera is een uitgave van het Archief- en Documentatiecentrum van de Nederlandse Gereformeerde Kerken. Broederweg 16, 8261 GT Kampen. Telefoon 038-4471730 E-mail info@adckampen.nl Website www.adckampen.nl Druk: drukkerij De Bunschoter, Bunschoten-Spakenburg Ontwerp: Peter Dees, Zwolle

Ten geleide

Dertig jaar geleden opende het Archief- en Documentatiecentrum (ADC) zijn deuren. Het centrum werd opgericht met het oog op de archieven die in de loop der jaren waren gevormd in de kring van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Deze werden tot dan toe voor het merendeel bewaard door de Theologische Universiteit. De kerken waren inmiddels bijna een halve eeuw oud, het aantal archieven nam toe en in het licht van de viering van het vijftigjarig bestaan van de kerken in 1994 was het te verwachten dat nog meer archieven overgedragen zouden worden. De universiteit kon deze hoogstens opslaan, maar de ruimte daarvoor was beperkt. De generale synode van 1990 overwoog daarom hoe het probleem van de archiefzorg moest worden aangepakt. Er waren twee opties: of de archieven overdragen aan een openbare archiefinstelling of de archieven zelf beheren, maar dan volgens dezelfde normen die golden voor die openbare instellingen. Tot dat laatste werd besloten. De taak van het ADC was en is driedelig: het werven en beheren van de archieven, het bevorderen van historisch onderzoek en het adviseren van kerken inzake archiefbeheer. Wat niet kon worden voorzien was dat de vrijgemaakt-gereformeerde wereld met zijn vele organisaties in de jaren na de opening van het ADC in snel tempo verdween en niet alleen

kerkelijke archieven – inclusief die van de Theologische Universiteit en haar hoogleraren – maar ook die van organisaties en daarin actieve personen hun weg naar het ADC vonden. Denk aan het archief van het GPV en zijn Tweede Kamerleden, of van de Gereformeerde Reisvereniging. Inmiddels beheert het ADC anderhalve kilometer archieven ontving het duizenden bezoeken voor archiefstudie. Veel vruchten van dat onderzoek zijn gepubliceerd in de AD Chartas reeks van het ADC, die nu meer dan veertig titels beslaat. De dienstverlening en advisering is inmiddels veranderd. Vanaf de jaren negentig werd samengewerkt met de Nederlands Gereformeerde kerken en al het archief van deze Kerken en de wereld daaromheen berust inmiddels ook in het ADC. Daarnaast is het kerkelijk archiefbeheer digitaal aan het worden. Een papieren archief vormen veel kerken en kerkelijke vergaderingen al niet meer. Het ADC speelt in op deze ontwikkeling met een e-depot, een veilige opslag voor kerkelijke archieven (zie ook elders in deze ADCetera). Kortom, het ADC heeft een rijk bezit en is bij de tijd. ¶

De sluiting van de lessen van het academiejaar 2022-2023 in juli is de laatste activiteit in het hoofdgebouw van de Theologische Universiteit, Broederweg 15. Bijna een eeuw lang is dit gebouw in gebruik geweest ten bate van de theologie.

Broederweg 15

Op het perceel was in de jaren tachtig van de negentiende eeuw een sigarenfabriek gevestigd. In 1888-1889 werd er een groot pand gebouwd, dat diende als Hôtel des Pays-Bas, met stallen en een tuin. Het verhaal wil dat Kuyper er logeerde toen hij in januari 1889 de synode van de afgescheiden kerken bezocht, die vergaderde in de Burgwal-kerk, om deze tot vereniging met de dolerende kerken te doen besluiten. Dat verhaal kan kloppen zij het dat het hotel van 1851 tot april 1889 gevestigd was in het gebouw van 't Collegie, de oudste sociëteit van Kampen, aan de Nieuwe Markt in Kampen. Daar heeft Kuyper in januari 1889 wellicht gelogeed. Hôtel des Pays-Bas opende pas in juni 1889 de deuren aan Broederweg 15. Het verhaal dat Kuyper op Broederweg 15 heeft geslapen moeten we dus helaas naar het rijk der fabelen verwijzen. In juli 1913 hebben wel koningin Wilhelmina en prins Hendrik er gelogeed. In juli 1923 sloot het hotel zijn deuren en werd het pand voor een milde prijs gekocht ten bate van de Theologische Hogeschool aan de

Oudestraat. Nadat het gebouw geschikt was gemaakt als hospitium voor een twaalfal studenten werd het op 31 januari 1924 in gebruik genomen. Tientallen theologiestudenten hebben er gewoond, waaronder ook de Amerikaan Evan H. Runner, die vanuit dit pand in december 1939 een enthousiaste brief schreef aan zijn Amerikaanse leermeester over K. Schilder: 'Really, Dr. Van Til, his colleges are prachtig!' Het bestuur van de vereniging die het hospitium voor studenten in stand hield weigerde begin 1942 onder voorzitterschap van Schilder het bordje 'Verboden voor joden' in het raam te plaatsen. Dit bleef zonder gevolgen, maar het hospitium zou desondanks niet lang meer bestaan. In 1944 en 1945 scheurden de Gereformeerde Kerken. Het bestuur van de Vereniging tot Stichting en Instandhouding van het Hospitium bestond voor het merendeel uit vrijgemaakten en deze besloten dat het hospitium aan hen toekwam. Zo verwierven de vrijgemaakten het gebouw en vestigde daar hun Theologische Hogeschool. In de loop der jaren werd er meer gebouwen

aangeschaft – zoals Broederweg 19, het voormalige woonhuis van lector R.J. Dam en Broederweg 18, pedelwoning en later huisvesting voor (buitenlandse) bezoekers – en het Linneweversgilde-complex voor de bibliotheek. Maar Broederweg 15 bleef het hoofdgebouw. Na bijna honderd jaar komt er nu een einde aan Broederweg 15 als theologenpand. Het ADC en het Stadsarchief Kampen bewaren de archieven van de theologieopleidingen en hun panden, die vanaf 1854 de stad hebben gekleurd. ¶

Update verhuizing

Het is de bedoeling dat het ADC meeverhuist met de universiteit naar Utrecht. Als geesteswetenschappelijk laboratorium is het centrum van belang voor onderwijs en onderzoek. De universiteit is sinds de zomer van 2022 in staat van verhuizing. Die staat eindigt pas als ook de bibliotheek en het ADC naar Utrecht zijn verplaatst. Dit zal vermoedelijk nog wel enkele jaren duren. Tot zolang zijn boeken en archieven in Kampen te raadplegen – en boeken kunnen ook in Utrecht besteld worden. ¶

Gedenkboek Jenő Sebestyén

De Hongaarse gereformeerde theoloog Jenő Sebestyén (1884-1950) geniet in Nederland bekendheid als de man die in de eerste helft van de twintigste eeuw het neocalvinisme in zijn vaderland introduceerde en bevorderde. Hij leerde Abraham Kuyper kennen tijdens zijn studietijd in Utrecht rond 1910, en zorgde voor een Hongaarse vertaling van *Het calvinisme* (1914), de Stone-lezingen van Kuyper. Van 1918 tot aan zijn overlijden was Sebestyén hoogleraar dogmatiek aan de Theologische Academie in Boedapest. *Het calvinisme* van Kuyper was voor zijn studenten verplichte tentamenstof. Bij het vijftigjarig bestaan van de Vrije Universiteit in 1930 behoorde hij tot de eerste vier eredocenten van deze instelling. Over hem is echter verder weinig bekend in Nederland. De belangrijkste publieke bron over hem is een gedenkboek, in 1984 verschenen ter herdenking van zijn honderdste geboortedag. Het boek is samengesteld door Sándor Ladányi (1937-2014), die ingenieur, theoloog en (kerk)historicus was. Hij was directeur van het Ráday Archief te Boedapest en vervolgens hoogleraar in de theologische en letterenfaculteit van de gereformeerde Gáspár Károli Universiteit in Boedapest. Maar deze publicatie is in het Hongaars geschreven en voor Nederlanders dus bijna altijd een gesloten boek gebleven. Dankzij het vertaalwerk van ds. Andries den Broeder – een Kamper alumnus – is dit werk nu beschikbaar in het Nederlands. Hij werd bij de vertaling geholpen door een *native speaker*, Emőke László, en het ADC verzorgde de uitgave in zijn AD Chartas reeks. Deze uitgave past in

de aandacht die het ADC geeft aan de Europese gereformeerde traditie. Eerder verscheen al een boek van Maarten Aalders over de banden tussen Nederland en Hongarije in de AD Chartas reeks: *Nederlandse en Hongaarse protestanten gedurende het interbellum* (2021). Het *Gedenkboek Jenő Sebestyén ter gelegenheid van zijn honderdste geboortedag* bevat bijdragen over Sebestyéns persoon en docentschap, over zijn werk voor de kerk als predikant, jeugdwerker en veldprediker, en voor het Hongaarse Calvinisgenootschap, over zijn promotie aan de Vrije Universiteit in 1930 en over zijn journalistieke werkzaamheid in Kuypers voetsporen. Het boek telt 292 pagina's en is verkrijgbaar voor €26,99 (bij het ADC voor donateurs €21,60). ¶

Tentoonstelling kindertreinen

De relatie tussen gereformeerden in Nederland en Hongarije is de afgelopen jaren niet alleen onder de aandacht gebracht in de AD Chartas reeks. Zo werd er in februari 2020 in Kampen een grote internationale conferentie gehouden met als thema 'De kindertreinen en verder – Culturele, religieuze en politieke betrekkingen tussen Hongarije en de Lage Landen in het interbellum'. In 2022 werd in Boedapest een tentoonstelling georganiseerd over deze kindertreinen, waarmee ondervoede Hongaarse kinderen na de Eerste Wereldoorlog onder andere naar Nederland kwamen om aan te sterken. Een deel van de kinderen kwam in Nederland terecht in protestantse gezinnen. In Boedapest werden verschillende

archivalia getoond, die normaliter bij het ADC berusten. De tentoonstelling bood dus een mooie gelegenheid om deze archiefstukken te bekijken. Alleen ligt Boedapest voor de meeste lezers van de *ADCetera* niet naast de deur. Het is daarom extra mooi dat het Van 't Lindenhoutmuseum in Nijmegen het initiatief genomen heeft om de kindertrententoonstelling ook in Nederland te tonen. Van 18 juni tot en met 1 oktober 2023 is in het genoemde museum de tentoonstelling 'Bestemming: Hoop' te zien. Opnieuw heeft het ADC enkele archivalia, uit het familiearchief Fledderus, in bruikleen gegeven.

Het Van 't Lindenhoutmuseum is vernoemd naar Johannes van 't Lindenhout (1836-1918), die zich liet inspireren door het Réveil. Hij was enige tijd actief als evangelist en stichtte de weesinrichting Neerbosch bij Nijmegen. Hier werd ook een drukkerij gerealiseerd, waar talloze christelijke publicaties van de persen rolden. Het Van 't Lindenhoutmuseum biedt een inkijkje in de geschiedenis van de jeugdzorg in Nederland. De christelijke inspiratie van de oprichter van weesinrichting Neerbosch wordt daarbij niet vergeten. Het museum is gevestigd in een kapel, die speciaal voor de wezen gebouwd werd. Ook zonder tentoonstelling over kindertreinen uit Hongarije is het dus een interessante plek om te bezoeken.

Het museum is doorgaans geopend op woensdag en elke eerste zondag van de maand. Vanwege de tentoonstelling 'Bestemming: Hoop' zal het museum de komende periode vaker geopend zijn. Actuele informatie daarover wordt gedeeld op de website (<https://vantlin->

denhoutmuseum.nl/). Deze zomer is dan ook extra geschikt om een bezoek te brengen aan deze kerkhistorische *lieux de mémoire* op eigen bodem. ¶

Onderwijsarchieven

Omdat de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) veel eigen organisaties op maatschappelijk terrein hebben voortgebracht heeft het ADC heel diverse archieven in huis. Die archieven trekken verschillende soorten bezoekers, zodat kerkhistorici en nazaten van theologen niet de enige bezoekers van de studiezaal zijn. In de afgelopen jaren kwamen er bijvoorbeeld promovendi van algemene universiteiten over de vloer die onderzoek deden naar politieke jongerenorganisaties en naar de naastenbeweging in de psychiatrie. De naastenbeweging wilde de omgeving van psychiatrisch patiënten betrekken bij hun behandeling en begeleiding.

Een terrein waarop gereformeerden zich vanouds sterk roerden is het onderwijs. Guillaume Groen van Prinsterer (1801-1876) en Abraham Kuyper (1837-1920) streden al voor christelijke scholen. Hun geestelijke erfgenamen hebben de zorg voor onderwijs op gereformeerde grondslag overgenomen. Nog steeds zijn er veel christelijke onderwijsinstellingen. Als die oorspronkelijk vrijgemaakt waren is de basis inmiddels verbreed, zodat leerlingen en docenten niet meer alleen afkomstig zijn uit de Nederlandse Gereformeerde Kerken. Daarnaast zijn sommige exclusief vrijgemaakte organisaties opgeheven. De verbreding van een eigen instituut, een fusie met andere christe-

lijke organisaties of de opheffing van een vrijgemaakte instelling vormden vaak de aanleiding om statisch geworden archief over te dragen aan het ADC. Hieraan is het te danken dat er bij het ADC veel onderwijsarchieven berusten.

De onderwijsarchieven strekken zich uit van het primair onderwijs tot het hoger onderwijs. Zo berusten er bij het ADC archivalia van de Vereniging van Gereformeerde Onderwijzers en Leraren in Nederland, van de Gereformeerde Schoolvereniging in Zuidlaren en van de Landelijke Vereniging Gereformeerde Scholen. Maar ook van de Gereformeerde Onderwijzersopleiding in Enschede – waar de recente roman *De Kwekeling* van Hans Werkman gesitueerd is – berusten er archivalia in Kampen, evenals van de Gereformeerde Pedagogische Academie ‘Albertus Zijlstra’ in Groningen en van de Gereformeerde Kweekschool te Amersfoort. Uiteraard herbergt het ADC het archief van de Theologische Universiteit Kampen, en onlangs verwierf het archiefmateriaal van het Christelijke Academisch Netwerk. Deze lijst van voorbeelden is niet uitputtend, zodat de collectie van het ADC een rijke bron is voor iedereen die onderzoek doet naar (gereformeerd) onderwijs in het verleden. Aan de Broederweg in Kampen ligt nog veel moois klaar om ontdekt te worden! ¶

Update e-depot

Momenteel bevindt de nieuwe interface voor het e-depot zich in de laatste testfase. In het najaar hopen we kerken uit te nodigen van het e-depot gebruik te maken. De vergoeding die daarvoor

gevraagd wordt zal gering zijn. De kerken krijgen daarmee een veilige en duurzame archiefopslag, die voldoet aan wettelijke privacy normen. Het opslaan van kerkelijk archief bij willekeurige clouddiensten is mede om redenen van privacy niet aan te raden. Servers van clouddiensten kunnen namelijk buiten de EU staan, op plekken waar minder strenge privacyregels gelden. De servers van het e-depot van het ADC staan echter in de EU, zodat de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) niet overtreden wordt. Met de vernieuwde archiefservice hopen wij u een hoogwaardige digitale archiefopslag te bieden tegen geringe kosten. ¶

Kampen koloniaal

In het kader van het onderzoek naar koloniaal en slavernijverleden wordt ook Kampen op de kaart gezet. Wie in een zoekmachine intypt ‘Kampen tussen oost en west’ komt meer te weten. Zo blijkt dat de kant van Broederweg 15, van Groenestraat tot Broederpoort eigendom was van de in de stad en in de lokale Gereformeerde Kerk vooraanstaande familie Hudde. De jonge Andries Hudde vertrekt in 1629 naar Nieuw Amsterdam, op Manhattan. Enkele jaren later wordt hij eigenaar van een tabaksplantage op Long Island, waarvoor hij in Nederland personeel werft. Hierbij was geen slavernij in het spel.

Een ander pand dat gerekend kan worden bij de geschiedenis van de Theologische Universiteit, Burgwal 80/81 (het woonhuis van prof. D. Deddens), was

begin negentiende eeuw eigendom van het echtpaar Marius-De Swart. Haar familie had fortuin gemaakt in de koloniën, in Denerary, naast Suriname, dat begin negentiende eeuw bij Brits Guyana wordt gevoegd. Hier ligt het meer voor de hand om aan winst door slavernij te denken. ¶

Zomersluiting

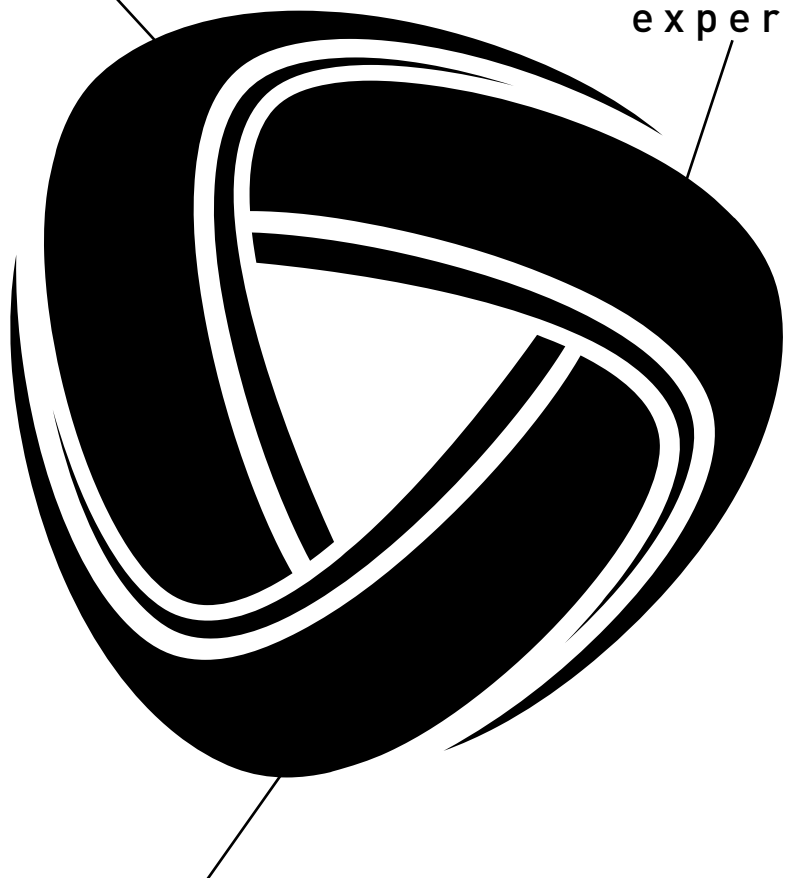
Het ADC is de hele maand augustus gesloten. Telefoontjes en e-mails worden in deze periode ook niet beantwoord. Plan uw bezoek of verzoek dus in juli of september. In deze maanden gelden de reguliere openingstijden. Het ADC is in de regel geopend op dinsdag, donderdag en vrijdag. Op deze dagen kunt u op afspraak langskomen. Dit zijn ook de dagen waarop telefoontjes en e-mails beantwoord worden. ¶

Aanwinsten

Archief ds. W. Borgdorff
Aanvulling archief
Generale Synode GKv
Archief Christelijk
Academisch Netwerk

Uw doel
Uw wens

Onze
expertise

Het resultaat
hoogwaardige communicatie

DE BUNSCHOTER
SAMEN COMMUNICEREN